

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационния труд на Медея Желева Янкова
на тема „Ролята на цвета в текстилното изкуство. Автори (1960 - 2010)“
За придобиване на научно-образователната степен „Доктор“
в Националната художествена академия
Факултет за приложни изкуства
Катедра „Текстил – изкуство и дизайн“
Научен ръководител: доц. д-р Аделина Попнеделева

Трудът на Медея Янкова се състои от 290 стр. текст, диск с илюстрации, автореферат и каталог към дисертационния труд с черно-бели илюстрации по отделните дялове на дисертацията, а в диска и репродукции на автори занимаващи се с проблемите на цвета, както и произведения на творци от сферата на тъкания и артистичен текстил.

В увода Медея започва с намерението да изследва цветовете, като целите на дисертацията са структуриране на проблемите за цвета за придобиване на професионални знания и практически умения, необходими за студентите от НХА в специалност текстил.

Определя методите на изследване в дисертацията си, които са историческо описателен, социологичен, сравнителен, формален, физиологичен, биологичен, физичен, философски, семиотичен, психологичен, и естетически. Спира се върху литературните източници на които се базират проучванията и придобитата за целите информация и художествена практика, трудове за цвета в изкуството, изложби с художествен текстил и др. Маркира изследваните трудове и творчески изяви за периода от 1960 до 2010 г. Цитира имената на учени и творци и художествени школи от миналото, допринесли за развитието и приложението на знанията за цвета в авангардното изкуство на ХХ век, при което се заличават границите на остарелите разбираня за изящни и приложни изкуства.

В първа глава се дава дефиниция за цвета от гледна точка на физиката, физиологията, символиката, психологията, философията и изкуството. Физичните аспекти на цвета са разгледани сравнително добре, но имаме известни забележки относно неточното изразяване. Да бъде внесена повече яснота в обяснението кога и какъв цвят се получава.

Няма адитивни и субтрактивни цветове, това е грешка. На стр.27, подзаглавието ”Адитивни цветове” представлява измислен израз който трябва да бъде озаглавен Спектрални цветове. Единствено те са чисти цветове, защото сборът от техните лъчи образува бялата светлина. При затварянето им в окръжност се получава смесване на синьовиолетовата част от спектъра с червената част от спектъра и полученият пурпурен отрязък от спектъра не е спектрален цвят, той е смесен пурпурен цвят цвят, т.е. ако го пропуснем през триъгълна призма, този цвят ще се разложи на отделни цветни лъчи.

Субтрактивни цветове също няма, има субтрактивно смесване на цвета. Пигментите не се казват субтрактивни цветове, а са различни хроматични цветове – бои или багрила. При процеса на смесване например на червен и син основни

цветята се получава виолетов, което е химичен процес при смесването на боите, който е необратим. По наша преценка тази част от материала трябва да се изчисти от неточности. Какво значи например заглавието „субтрактивно смесване на цветовете в комбинация със светлина“? Та ние само на светло смесваме боите. В текста под тези заглавия има много верни неща, които трябва да се запазят. Получаването на даден цвят зависи от начина на смесване на цветовете като хроматични цветове или като светлинни лъчи. Ефекта на цвета се получава от наблюдението на предметната среда. Например проектирайки жълт светлинен лъч върху синя повърхност ще видим зелен цвят на повърхността. Получава се субтрактивно смесване на светлинен лъч с цветна повърхност.. Ефекта на еднозначната индукция на цвета също не е развит, т.е. ефекта на Бецолд не е ефект на неедновременният контраст, последният е открит от Дьолакроа (1822-1863) защото последният е ефект на противозначната индукция – всички контрасти са противопоставящи се цветове, докато в еднозначната индукция цветовете се наслагват и няма контраст. Въпреки нашите забележки, материала е относително добре развит. Ако е необходимо бихме помогнали за преодоляване на грешките.

След накратко изясняване на някои въпроси на цветовъзприятието и промяна на впечатлението от цвета в зависимост от различното време на деня, се преминава към символните аспекти на цвета с едно предисловие за развитието на символиката. В зависимост от различните култури докторанта намира отговор на различното тълкуване на символиката на различните цветове. Във всеки речник на символите има една система по която се нареждат названията на хроматичните и ахроматичните цветове по азбучен ред, стига те исторически да имат изградено символно значение във времето. Янкова е избрала следните цветове: червен, оранжев, жълт, зелен, син, лилав, кафяв, черен, бял и сив. Липсва виолетовият цвят. Тази поредица не е като във всички познати ни речници на символите. Нито в речника на Шевалие и Геербранд, нито в този на Бидерман няма символика на лилавия цвят. Въпроса който търси отговор е какво представлява лилавият цвят?, който в страниците на дисертацията е записан като grimson защото наистина лилавият цвят не е виолетов, а представлява част от пурпурните хроматични цветове.

Ето какво казват физиците: „Когато се смесват виолетови, сини и червени светлинни потоци със или без добавка на ахроматична светлина, се получават различни цветове, наричани с общото име пурпурни. Когато в сборният поток преобладават виолетовите или сините лъчи, получените тонове са лилави или вишневи, а когато преобладават червените лъчи – малинови. Такива цветове в спектъра няма.” В. Врански „Светлина и цвят”. Затова не подменяйте виолетовият цвят с лилавият пурпур. Тази подмяна се среща често само в говоримата реч на хората.

В древността наистина пурпура има специално предназначение като цвят на императорите, или цвета на императорските платове, които се е правил от малки охлювчета живеещи в Средиземно море. Те за 1500 години управление в Рим и Византия напълно са се изчезнали. В титулатурата на византийските императори имало определението „порфиrogenес” – роден от пурпура. И както в Рим така и във Византия, всеки който дръзнул да носи пурпурни дрехи бил наказван със смърт. Изчезнала е пурпурната планина в Египет по същата причина, от която се е правила

кръглата пурпурночервена плоча Рота в църквите, на която е можел да стъпва само императора. Погледнете дрехите на царското семейство в Четвроевангелието на Цар Иван Александър, те носят дрехи от малинов пурпур, цвят близък до червения, защото царят е независим владетел. За символиката на пурпурните цветове във Византиската империя може да се говори много, но това са вече забравени теми имащи своето значение само в работата на историците. Там им и за синия и зеления цвят символизиращи иерархията в титлите на императорския церемониал.

Разгледани са накратко и психологичните аспекти на цвета. Целият раздел свързан с цветните асоциации е разработен доста свободно с даване на различни примери. Нашите препоръки са, освен всичко казано в стр. 62-ра до стр. 65-та философски аспекти на цвета, да има малко повече за отделните цветове като се опишат основните два вида асоциации. Те биват обективни и чувствени. Например обективна асоциация е възприемането на червения цвят като кръв или огън, а чувствена като любов, жертвеност. Така можем да свържем с тях въздействието на много цветове изразени като чувствено или обективно-предметно въздействие на цвета в дадени произведения на изкуството. Що се отнася за халюцинации и сънища, те имат силно изразен субективен характер

Интересно и всеобхватно е представянето на философските аспекти на цвета, както и тълкуванията на видовете реализъм, физикализъм, тенденционализъм, субективизъм, ментализъм, елиминативизъм, цвят и метафизика, цветен скептицизъм, цветен опит, лингвистични определения и тълкуванията на термините от Бърлин и Кей.

В художествените аспекти на цвета интересни са прапоръките които са дадени от Чарлз Лъоклер относно работа с цветни скали, брой на стойности, градация и движение на цвета като композиционен подход. Цитирана е и техниката на художниците в Баухаус Паул Клее и Йозеф Алберс. Всъщност Алберс е автор и на „невъзможните пространства“. В книгата *Trotz der Geraden* (Въпреки правите линии) Франсоа Буше прави анализ на графичните конструкции на Алберс, които създават удивителна илюзия за пространство, При което той е предшественик на Виктор Вазарели който доразвива това в творчеството си в цветни илюзии за пространство.

Безспорно постигането на яркост, наситеност и цветност са в основата на едновременните и последствените контрасти на цветовете и топлостудената гама, както и опитите за постигане от постимпресионистите на ефекта на адитивното смесване на цвета чрез полагане на мапки цветни петна от различни цветове, които от разстояние да се възприемат като слято цветно впечатление.

В дисертацията е засегнат и въпроса за предпочитанията към избора на посоката на светлината и времето на деня от импресионистите за постигане на желаният ефект в живописата. Разгледани са методите за работа с цветовете при получаване на ефекта на едновременният контраст. В темите са засегнати и въпросите на концептуалното изкуство на абстракционизма, където колоритната композиция е изцяло освободена от предметното възприятие. В живописвайки пиксела целта е да се покаже, че дигиталната техника може да приложи едно ново поле на художествена изява. Като все още хонориран преподавател по графичен дизайн и художествен уебдизайн в департамент Информатика на НБУ, скромно можем да заявим, че това зависи от така наречения творчески опит на „оптималния

избор”, или рисуват се примерно сто абстракции разглеждат се на монитора и се избират най-добрите пет от тях. Процесът е автоматичен. Не се влага никаква емоция. Всъщност силата на дигиталното изкуство има своя широк фронт за изява в медиите – телевизионната реклама, рекламния корпоративен дизайн и печатната графика в полиграфията.

Към тази част от материала е разгледано и приложението на теорията на Кубелка – Мунк за цвета на килима. Приведени са имената на редица автори. Дадени са кратки обяснения за производството на текстил в миналото и настоящето, нишки и багрила, тяхното качество и начин на употреба.

Вторият главен дял от пручването носи заглавието „Теории на цвета”. Той започва със сведенията за в древността и античността. Приведени са сведения от различни автори, цветови наименования и линейни цветови скали. Тяхното възникване и развитие в историческо време, в Средновековието и Ренесанса. Цитирани са редица имена, художествени школи, трактата на Леонардо да Винчи за живописата и препоръките на Леон Батиста Алберти за хармонията чрез контраст, промените на живописната трактовка в композицията през XV – XVII век. Отбелязани са предпочитаните цветови хармонии, аналогии на цветовете с музикалните хармонии. Цитирани са редица автори на текстове от XV век, на Беотиус за логичните връзки в музиката по труд на Аристотел, имената на Рене Декарт и Исак Нютон и връзката на спектралните цветове с музикалните тонове. В случая, по късно във времето с развитието на науката за цвета, се доказало че твърдението на Нютон е логическа неточност и цвета наречен индиго принадлежи към дължината на вълните на синята част от спектъра. В труда на Медея са представени и изследванията на други автори привеждащи названия на различни хроматични цветове и техните латински наименования. Разгледан е и напредъка в развитието на знанията за цвета през XVII век, нюансите на цветовете и получаването на цветния кръг. Създадена е и първата теория за естеството на светлината от Исак Нютон през 1672 г. и откритията и приносите на други учени за естеството и състава на светлината достигнали с изследванията си чак до края на XX в. Отбелязан е и приноса на Йохан Волфганг фон Гьоте с приноса му за развитието на знанията за въздействието на цвета върху човека. Разгледани са приносите на Филип Отто Рунге, Валтер Грасли, Алберт Мансел и Вилхелм Оствалд и създадените от тях таблици и пространствен модел на цветовете с въведени цветен тон, светлота и наситеност. Приведени са също приносите на Франсис Глисън, Артур Шопенхауер, Йожен Дьолакроа, Адолф Хьолцел и Йоханес Итен и таблиците с видове хармонии на цветовете. Подробно е представен и двутомния труд на Паул Клее, състоящ се от записки, експерименти и опити с различни материали и композиции. В публикацията на Медея е цитирано най-важното в десет страници за правилните комбинации на цветовете, за неправилните комбинации, за основните, второстепенните и третостепенните цветове, за противоположното и компонентно движение и за движението на тон и стойност. Разгледан е приноса на Кандински за цвета в книгата му „За духовното в изкуството”. Работите на Виктор Вазарели като най яркия представител на Оп арт изкуството, както и на други автори от същата школа са включени като примери за сензитивни абстракционисти използващи богата цветова гама, създаваща везуална илюзия за просдстранство с промяна на цветното впечатление.

Трета глава е посветена на художествените цветни решения в текстилното изкуство

Уводната част в текстилното изкуство е в духа на социологическо проучване и ни въвежда в недалечното минало като обществено политическо и социално икономическо пазвятие на обществените отношения и състоянието на изкуството на текстила през 60-те години на XX век като двуизмерна репрезентативна тъкан с декоративен характер която се превръща в степенен килим имащ своето самостоятелно художествено-естетическо въздействие като произведение на изкуството. Медея дава примери за таква творческо представяне на наши и чужди творци. Тълкува качествата на техните произведения, реализациите на нови идеи и художествена критика.

Следващата част от труда е определена като проявление на цвета в различни текстилни форми: тъкан, пространствено решение, колаж и др., които разглежда най-напред като тъкан, с въвеждане в историята на производствени на тъкани от XV век до наши дни във Франция, са гоблени, мебел, манифактура, гоблените Буве, Савонери, Алънсон и Ле пуи. Това е историческото им развитие, техники и цветова гама. Цитира произведения на различни автори като Одилон Редон, Клод Моне, Ив Опенхайм и колоритните гами с които създават своите произведения, както и още много други автори от XX век и от началото на XXI век. Темата е развита в повече от 30 страници изключително старателно с изясняване на авторски концепции, колоритна характеристика и въздействие на цветовата хармония показваща авторски предпочитания и стилово изграждане на композицията.

Пространствените решения на големи текстилни пластики – меки скулптури са представени с произведенията на много известни творци от различни страни. Заради многото имена ще цитираме само имената на българските творци цитирани в този голям списък. Това са имената на Марин Върбанов, Христо Явашев, Вержиния Маркарова, и Любомира Абрахимова. Пърформанса, като различен пространствен композиционен подход е представен от двама автори. Медея разглежда също и изяви на творци от сферата на Видео арт-а, Колажа, Ръчна хартия, Печат, Куилт, Пачуърк, Плъст, където срещаме името на нашия колега проф. Вихрони Попнеделев, следва техника Живописван текстил, Рисувана коприна, разглежда техниките на племето Оми, Плетиво, Хавайско текстилно изкуство, а накрая се спира накратко и върху някои съвременни автори изследващи цвета.

В заключение разглежда редица международни изложби, като поредните триеналета на художествената тъкан, международни конференции на асоциацията на цвета, конгреса на група цвят „AIC” и др. международни изяви, изложби и постоянни експозиции.

Кандидатската дисертация на Медея Желева Янкова представлява не само като обем но и като съдържание на научните знания за цвета, физиката и психофизиологията на цвета, историческите знания за цвета и отражението на тези знания в сферата на изкуството във времето, не само като общи знания но и като реализация на цветовете във всички текстилни изкуства, представлява един почити непосилен труд, който тя е извършила на толкова млада възраст. За това и геройство можем да я поздравим, дори и за грешките които е допуснала. Предполагаме, че тя вероятно не е слушала лекции по физика и психофизиология на

цвета две години, а сама се е образовала и така е постигнала толкова много. Възможно е при много информация да има и объркване и пропуски и ако някога поиска помощ сме готови да и помогнем.

По още един въпрос искаме да се спрем на който тя не е дала отговор в този труд – това е свързано с практиката на преподаването по предмета цветознание. Студента художник обича да прави упражнения т.е. да работи и да научава в художествената практика това което трябва да знае за цветовете. Нашето становище е да помисли и по тези въпроси, ако реши да се посвети на този вид дейност.

След всичко казано до тук изразяваме нашето решение да гласуваме пред многоуважаваната научна комисия дисертационния труд на Медея Желева Янкова на тема „Ролята на цвета в текстилното изкуство. Автори” да бъде удостоен за присъждане на научно образователната степен „Доктор”.

Рецензент:

Проф. Румен Минчев Райчев